

חתיכה נעשית נבילה באסור

משהו

אליעזר קורצווייל

לע"נ סבתי מרת פועה (פאולה) בת אלימלך מיכאל קורצווייל.
נלב"ע מוצאי יום"כ תשנ"ח.

הקדמה

קודם שנבוא לעסוק בנושא, נבאר מספר מושגים בסיסיים הקשורים להלכות "אסור והיתר" בכלל ולעניין זה בפרט:

1. "טעם כעיקר".
2. "נותן טעם" ו"אסור משהו".
3. "חתיכה נעשית נבילה" (להלן חנ"נ).

"טעם כעיקר"

הגמרא במסכת פסחים¹ מביאה ברייתא המהווה מקור למושג זה: "...לכדתניא: "משרת" ליתן טעם כעיקר, שאם שרה ענבים במים ויש בהם טעם יין חייב, מכאן אתה דן לכל התורה כולה ומה נזיר שאין איסורו אסור עולם ואין איסורו אסור הנאה ויש היתר לאסורו עשה בו טעם כעיקר..." ופירש רש"י²: "לעשות טעמו של אסור כעיקרו וממשו".

שהרי התורה אסרה על הנזיר שתיית יין שנאמר³: "...ממין ושכר יזיר... וכל משרת ענבים לא ישתה וענבים לחים ויבשים לא יאכל..." וממילא היין נחשב ל"חתיכה דאסורא" גבי הנזיר ולכאורה משמע שרק את עקרון וממשו אסרה תורה, היינו שתיית יין או אכילת ענבים, באים חז"ל בברייתא הנ"ל ולומדים מהפס' "וכל משרת" ליתן טעם היין – טעם האסור, כעיקרו וממשו וכמו שעקרו וממשו אסורים ה"ה טעמו.

¹ דף מ"ד ע"א – ע"ב.

² דב"ה "ליתן טעם".

³ במדבר ל: א-ד.

נחלקו הראשונים האם "טעם כעיקר" הוא דאורייתא (שטעם האסור, אסור מדאורייתא) או מדרבנן. וקימא לן⁴ "דטעם כעיקר" דאורייתא, והמשמעות היא שכל ההיתר נהפך לאסור והאוכל כזית מן התערובת לוקה.

"נותן טעם" "אסור משהו"

כאמור לעיל "טעם כעיקר" דאורייתא. ולכאורה קשה: הרי "הטעם" לא ניכר בהיתר, אי אפשר לזהותו ומדוע אינו בטל ברוב? הרי קימא לן⁵ שכל דבר בטל ברוב "מאתרי רבים להטות!" מתדש הראב"ד⁶ דטעימתו זו הכרתו וחיך אוכל בטעם, היינו הטעם של האסור ע"י שנגרש בפה נחשב כניכר וכאילו עומד בפ"ע ולא בטל.

חידוש זה מחייב שנאמר שכל זמן שהאסור נרגש בטעמו הוא ניכר ולא בטל ואוסר את ההיתר אבל כל שבטל טעמו, בטל אסורו. חכמים שיערו את היחס בתערובת בין ההיתר והאיסור שטעמו נרגש וקבעו שכל שאין פי שישים בהיתר כנגד האסור, האסור נרגש ולא בטל וכל שיש שישים האסור לא נרגש ובטל. [הראשונים נחלקו האם הולכים על פי טעימה וכשאי אפשר מתירים בשישים או שהולכים רק על פי שישים ולא על פי טעימה או שמא אפשר ללכת גם על פי זה וגם על פי זה, המתברר פסק⁷ שטועמים בין לחומרא בין לקולא ורק כשאי אפשר לטעום כגון מין במינו משערים ב-שישים וזוהי דעת הרמב"ם. הרמ"א⁸ פסק שאין נוהגים לסמוך על גוי ומשערים הכל בשישים וזוהי דעת הרא"ש והר"ן].

לא בכל האסורים אנו אומרים שבטלים כשטעמם אינו נרגש או בשישים אלא לעולם לא בטלים ואפי' שאין טעמם נרגש⁹ כגון יין נסך, חמץ בשבעת ימי הפסח בין במינו בין בשאינו מינו וכן דבר שיש לו מתירין וחתיכה הראויה להתכבד וכד'. אסורים כגון אלו נקראים "אסור משהו" יש מהם שאסורים רק במינו יש שאסורים בין במינו בין של במינו.

⁴ שו"ע יו"ד סי' צ"ח סעיף ב' ובש"ך שם ס"ק ו'.

⁵ חולין דף י"א ע"א.

⁶ הובא ברשב"א בחי' למ"ס חולין דף צ"ח ע"ב דביה "והראב"ד ז"ל ס"ל כדברי ר"ת".

⁷ שו"ע יו"ד סי' צ"ח סעי' א' ובש"ך שם ס"ק ד'. והגרי"א ס"ק ז' כתב שמלשון המחבר אין הכרע.

⁸ שם ובאר הגרי"א ס"ק ז' שפסק כרא"ש ור"ן שטעימה הוזכרה רק בפחות משישים, לקול א אבל בשישים מסתמא אין טעם.

⁹ עיי' מסי' ע"ז דף ע"ד ע"א.

חתיכה נעשית נבילה (חנ"נ)

אם עד עכשיו אנו יודעים "טעם כעיקר", שההיתר נאסר באכילה מכח האסור שנבלע בו, בחנ"נ מתחדש יסוד, שלא די בכך שההיתר נאסר באכילה, אלא הוא הופך בעצמו להיות חפצא של אסור כנבילה עצמה, כגון: אם נבשל חתיכה של נבילה עם חתיכת היתר, החתיכת היתר תהפך לנבילה. הנפק"מ בין טעם כעיקר לחנ"נ הוא, שאם היינו אומרים רק "טעם כעיקר", אותה חתיכת היתר שקבלה טעם מן הנבילה לכשתפול לקדירה אחרת נצטרך לבטל רק את הטעים הבלוע בה משא"כ אם אנו אומרים חנ"נ, אותה חתיכת היתר נהפכה לנבילה ושוב נצטרך לבטל את טעמה, פירושו של דבר, נצטרך שישים כנגד כל החתיכה ולא רק כנגד הטעם הבלוע בה.

יסוד זה נלמד מבשר וחלב, שאם קודם שנתערבו היה החלב מותר והבשר מותר, עכשיו החלב אסור באסור עצמי וכן הבשר, היינו החלב הפך לנבילה וכן הבשר. ונחלקו הראשונים האם אומרים חנ"נ רק בבשר וחלב או שמא לומדים גם לשאר אסורי תורה המחבר פסק¹⁰ שאומרים חנ"נ רק בבשר וחלב והרמ"א פסק¹¹ שאומרים חנ"נ גם בשאר אסורים ובמקום הפסד מרבה יש להקל בתערובת לח בלח¹².

¹⁰ ס"י צ"ב ס"ע ד'.

¹¹ שם.

¹² נחלקו בזה הש"ך והגר"א, שדעת הש"ך שיש להקל בין בצונן בין בבישול והגר"א סובר שרק בצונן יש להקל.

במאמר זה נעסוק בשאלה האם אומרים חנ"נ באסור משהו? כגון יין נסך שנשפך לחבית יין ויש שישים ביין ההיתר כנגד האסור אעפ"כ קימא לן שיין נסך אסורו במשהו ולכן חבית היין נאסרה, השאלה האם אסורה הוא רק מצד "טעם כעיקר" או שמא היין - היתר נעשה נבילה ואם נשפוך ממנו לחבית נוספת של מים (דהוי מין בשאינו מינו ובטל בשישים) נצטרך שישים כנגד כל היין שנשפך או רק כנגד כמות היין נסך הראשון המעורב ביין זה שנשפך? וכן נברר, במידה ולא אומרים חנ"נ באסור משהו, האם אומרים תרי משהו? כגון אם נקח מאותה חבית יין שנשפך בה יין נסך ונשפוך לחבית יין היתר נוספת, האם היין נסך יאסור גם חבית זו או לא?

הסוגיא בחולין¹³ פותחת לנו פתח להשיב על ב' שאלות אלו דאיתא התם: "...דרש רבה בר בר חנה: חתיכה של נבילה ושל דג טמא, אינה אוסרת עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות. אוקי רב אמורא עליה ודרש: כיון שנתן טעם בחתיכה, חתיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה, אמר ליה רב ספרא לאבבי מכדי רב, כמאן אמרה לשמעתי? כרבי יהודה דאמר מין במינו לא בטיל, מאי איריא כי נתן טעם אפי' כי לא נתן טעם נמי, אמר ליה הכא במאי עסקינן בשקדם וסלקו...". בפשט הסוגיא רבה בב"ח ורב, נחלקו במחלוקת ר' יהודה ורבנן האם מין במינו בטל ברוב מדאורי' (משום שהאסור אינו ניכר גם בטעמו) ורק מדרבנן צריך שישים כנגד האסור, או שמא מין במינו לא בטל לעולם, שרבנן סוברים שמין במינו בטל ברוב וכן דעת רבה בב"ח ור' יהודה סובר שמין במינו לא בטל לעולם ואסורו במשהו וכן דעת רב, ולכן אמר שאוסרת כל החתיכות כולן מפנישהן מינה ואפי' יש שישים כנגדה.

הראשונים¹⁴ מבארים שבדברי רב ישנו חידוש נוסף והוא, שחתיכה נעשית נבילה, גם בשאר איסורין.

מקשים התוס'י¹⁵: "וא"ת למה לי שחתיכה של היתר קבלה טעם מן הנבילה, אפי' לא נתנה טעם נמי, דהא במינה אוסרת בכל דהו? ואומר ר"ת: דנהי דהיא גופא מיתסרא בכל שהוא, מ"מ לא אמרינן שתעשה נבילה לאסור כל האחרות כיון שהיא עצמה לא נאסרה אלא ע"י כל שהוא...".

¹³ דף ק' ע"א.

¹⁴ רש"י דב"ה "בשקדם" ותוס' דב"ה "בשקדם".

¹⁵ שם. וכן בריטבי"א בחי' וברי"ן על הרי"ף.

"מכרמי שומרון"

הטור¹⁶ כשמביא את מחלוקת הראשונים האם אומרים חני"נ בשאר אסורין או לא מביא את דעת ר"ת שסובר שאמרינן חני"נ בשאר אסורין וכן את דבריו בתוסי' בזה"ל: "...ור' תם פסק דאף בשאר אסורין אפשר לסוחטו אסור ודווקא כשנאסר בנותן טעם שלא היה בהיתר שישים לבטל האסור שנבלע בו אבל נאסר במשהו אפילו נאסר מחמת מינו שאוסר במשהו לרבי יהודה לא נעשית כולה נבילה..."

הרמ"א אמנם, לא הביא את דברי ר"ת אבל הט"ז¹⁷ הביאם וז"ל: "...כתב הטור לדעת ר"ת שפסק שאף בשאר אסורין אפשר לסוחטו אסור וחת"כה נעשית נבילה דווקא בנותן טעם... אבל נאסר במשהו אפילו נאסר מחמת מינו שאסור במשהו לר' יהודה לא נעשית כולה נבילה עכ"ל. ומקור דין זה מדאיתא פרק ג"ה דרש רב כיון שנתן טעם בחתיכה, חתיכה עצמה נעשית נבילה ואוסרת כל החתיכה כולן מפני שהן מינה... והקשו התוסי' למה לי שהחתיכה שנאסרה נאסרה מכח שהנבילה נתנה בה טעם, הא אפי' במשהו יכולה לאסור אותה מפני שהיא מינה כי היכי שהיא אוסרת אחר כך אחרת במשהו ותרץ. ר"ת... עכ"ל. מבואר בזה דאע"פ שלר' יהודה הוי מין במינו במשהו, מכל מקום היינו דווקא שתחילה נאסר במשהו אבל אם נתבשל אח"כ במינו אין כח לאסור אם יש שישים נגד החתיכה שנאסרה ולא אסרינן מכח מין במינו במשהו כיון שאין גוף האסור כאן אלא שבלעה מאסור משהו על כן היו שאר החתיכות הכשרות מותרות, אבל אם נאסרה החתיכה תחילה מאסור הרבה שנתן בה טעם אז אוסרת במשהו את מינה האחרות ולא מהני שישים נגדה... ומשום הכי כתב הטור אפילו נאסר מחמת מינו שאסור במשהו לר' יהודה כלומר שהוא מן התורה כדפרשית וכל שכן חמץ בפסח לדין בין במינו בין שלא במינו דבמשהו אסור **דלא נעשה נבילה אם נאסר במשהו שיאסור אח"כ במשהו, דתרי משהו לא אמרינן...**"

שני חידושים יוצאים מדבריו:

1. במה שכתב: "...אבל אם נתבשל אח"כ במינו אין כח לאסור אם יש שישים נגד החתיכה שנאסרה..." מבואר שהט"ז סובר שלמרות שחתיכת ההיתר נאסרה רק במשהו היינו היה שישים בהיתר כנגד האסור, החתיכה נעשתה נבילה, וכשתתערב באינו מינו יצטרכו שישים כנגד כל החתיכה ולא כנגד האסור הבלוע בה.

¹⁶ ס"י צ"ב אות ד' (הוצאת המכון).

¹⁷ ס"י צ"ב ס"ק ט"ז.

2. למרות שאותה חתיכה נעשתה נבילה, כשתפול למינה אינה אוסרת במשהו ובשישים בטלה. וכלשונו לא אמרינן תרי משהו. דברי הט"ז מחייבים עיון מחודש בלשון הראשונים, שאין הדברים כ"כ פשוטים ובכל חידוש נעסוק בנפרד.

1. חנ"נ באיסור משהו:

הבנת הט"ז בתוס' הנ"ל:

מבואר בדבריו שהבין שלר"ת פשוט שחתיכה שנאסרה באסור משהו נעשית נבילה לענין שיצטרכו שישים כנגדה ולא כנגד הבלוע בה כשתפול לשאינו מינו. כגון: חתיכת נבילה שנתבשלה עם 60 חתיכות שחוטה, דלר' יהודה מין במינו לא בטל ונאסרו חתיכות השחוטה ונעשו נבילה שאם תפול חתיכה אחת לקדירה של תפוא יצטרכו שישים כנגד אותה חתיכה. ושאלת התוס' היתה, מדוע רב אמר שחתיכת השחוטה קבלה טעם היינו שלא היה שישים בהיתר כנגד האסור כדי שתאסור אח"כ שאר חתיכות במשהו בתורת מין במינו הרי לר' יהודה מבי"מ אוסר במשהו ואותה חתיכה נעשתה נבילה ומדוע לא תאסור חברותיה במשהו? היינו תוס' הסתפקו האם אומרים תרי משהו וע"ז ענה להם ר"ת, אבל פשיטא שחתיכה נעשית נבילה באסור משהו. וכן מוכח מסוף דברי הט"ז וז"ל: "אלא דצריכין אנו לבאר דהא דכתבו התוספות לעיל בשם רבינו תם דתרי משהו לא אמרינן..."

ובעיקר דבריו יש לעיין, דאם החתיכה נעשתה נבילה מדוע עד שישים היא אוסרת שהרי כתב שצריך ס' כנגדה אבל בשישים בטלה ולא אוסרת במשהו? דכל שנעשתה נבילה וחפצא של אסור שוב תיאסור במשהו בתורת מין במינו? ומה חלוק יש בין נבילה זו לנבילה דמעיקרא? וצריך לומר שהט"ז הבין שהחומרא של אסור משהו שייך רק בגוף האסור בנבילה דמעיקרא וכל שההיתר רק בלע מהאסור אמנם נעשה נבילה אבל לא נאמר בו החידוש של מין במינו שלא בטל. ודייק מלשון ר"ת¹⁸: "...מ"מ לא אמרינן שתעשה נבילה לאסור כל האחרות..." משמע שלא נעשית נבילה לאסור כל האחרות בתורת מין במינו במשהו אבל שישים צריך דהא מ"מ נעשתה נבילה דנאסרה מאסור משהו.

¹⁸ אלא שעל ר"ת קשה, דמנינלו חילוק זה? וצ"ל דיליף לה ממיח הקושיא על רב דאי מכח לאו הכי מדוע נקט נוי"ט?

הבנה נוספת בתוס' הנ"ל:

בניגוד להבנת הט"ז שפשיטא ליה בתוס' שאמרינן חנ"נ באסור משהו וכל שאלת התוס' היתה על "תרי משהו", ברצוני להציע הבנה אחרת אשר לענ"ד כך הבינו הראשונים בר"ת.

כאמור, רב חידש ב' חידושים:

1. שחתיכה נעשית נבילה.
2. שאוסרת שאר חתיכות במשהו בתורת מין במינו והקשו התוס' מדוע רב אמר שחתיכת ההיתר קבלה טעם מן הנבילה "אפי" לא נתנה טעם נמי דהא במינה אוסרת בכל דהו", המדייק בלשונם יראה שתוס' מקשים באופן כללי מדוע נקט כיון "שנתן טעם" ולא אסור משהו אבל לא מבואר בתוס' כלפי מה קשה להם היינו, משמע מתוס' שהם מבינים שעל מנת לומר חידוש, נקט רב לשון "כיון שנתן טעם", וקשה להם מדוע הוצרך לכך שחתיכת ההיתר קבלה טעם כדי לומר חידוש זה הרי מין במינו ואסור במשהו, רק לא ברור על איזה חידוש הם מקשים, האם קשה להם על חידוש א' של רב, שחתיכה נעשית נבילה ועל כן אמר רב שקבלה טעם מן האסור ועל זה הקשו תוס' מדוע ההיתר צריך לקבל "טעם" מן האסור כדי שיעשה נבילה, הרי מין במינו אוסר במשהו וכיון שנאסר נעשה נבילה? או דקשיא להו על חידוש ב', שפשיטא להם שגם אם לא קבלה טעם נעשית נבילה, וקשיא להו מדוע צריך נתינת טעם כדי שתיאסר חברותיה במשהו בתורת מין במינו. הט"ז הבין כאפשרות ב' שהצגנו, אבל אפשר גם להבין באפשרות א' דלעיל ולדייק מתירוץ ר"ת שאמר דנהי דהיא גופא מתסרא בכל שהו מ"מ לא אמרינן שתעשה נבילה לאסור כל האחרות וכוונתו שכל שנאסר מאסור משהו לא אמרינן ביה חנ"נ ועל כן הוצרך רב לומר שהחתיכה קבלה טעם וממילא קושית התוס' היתה מדוע צריך נתינת טעם כדי שחתיכה תיעשה נבילה. וכן מדוייק בריטבי"א¹⁹ ובר"ן²⁰ שהבינו כך בתוס' וז"ל הריטבי"א: "...ותירצו דמשהו חשוב לאסור אבל לא חשיב לעשות ההיתר כחתיכת נבילה אלא אם כן יש בו בנו"ט..." וכן בר"ן מדוייק כדברינו שהביא ב' קושיות על רב וז"ל: "... ואיכא למידק הכא, כיון דרב כרבי יהודה ס"ל, למה לי שנתן טעם בחתיכה, דהא אפילו במשהו נמי מיתסר כיון דמין במינו לא בטיל. ועוד, דלאביי דמוקי לה בשקדם וסלקו למה לי טעמא

¹⁹ בחי דף ק' ע"א.

²⁰ ר"ן על הרי"ף דף ל"ו ע"א.

"חנ"ן באיסור משהו"

דחתיכה נעשית נבילה, אפי' אי לא אמרינן חנ"ן כיון שנאסרה אותה חתיכה אוסרת שאר חתיכות ... ול"נ דכל שלא נתן טעם בחתיכה, אע"ג דמיתסרא לא חשיב אסורא למימר בה חתיכה נעשית נבילה...". הרי שהר"ן מקשה ממ"נ, קושיא א' על חידושו הראשון של רב וקושיא ב' על החידוש השני ומה שחשב הט"ז שמקשים התוס', בעצם זו קושייתו השניה של הר"ן, אבל תוס' הקשו את הקושיא הראשונה המבוארת היטב בלשון הר"ן והריטב"א ודלא כהבנת הט"ז.

וסברת ר"ת מתבארת היטב בלשון הראשונים הנ"ל, שכדי שהיתר יעשה כחפצא של אסור לענין שיצטרכו שישים כנגד כל החתיכה ולא כנגד האסור הבלוע בה צרי חשיבות של אסור שיבלע בהיתר, אסור משהו יש בכוחו רק לאסור את ההיתר באכילה אבל כדי שיעשה כחפצא של אסור, זה לא אמרינן דכל אסור משהו זה חידוש גדול.

והם²¹ מביאים ראיה שכן הוא מדאמרינן בפ' השוכר את הפועל²² "יין נסך שנפל לבור ואסרו ונתן שם קיתון של מים שיש בו ס' נגד אסור שהוא מותר, והא התם דלכו"ע מין במינו במשהו ואפי"ה לא נעשית יין שבבור חתיכה דאסורא עד שיהא צריך ס' נגד כולו".

א"כ מוכח בדעת ר"ת וכן באותם ראשונים שהביאו את הראיה מפ' השוכר את הפועל, שלא אמרינן חנ"ן באסור משהו! בין בבלוע בין בלח בלח שהרי הראיה מיירי בלח בלח, וכוונתם שלא צריך ס' כנגד החתיכה דלא נעשית חתיכה דאסורא. וזהו שכתב הטור²³ לדעת ר"ת: "...אבל נאסר במשהו אפי' נאסר מחמת מינו שאוסר במשהו לרי' יהודה לא נעשית כולה נבילה...". וכן פסקו האחרונים, השי"ך בנקו"ה²⁴ והוכיח שלא אמרינן חנ"ן באסור משהו מהרבה ראשונים²⁵ וכן פסק במ"א²⁶ וכן בא"ר²⁷.

²¹ תוס' דבי"ה "בשקדס", רא"ש פג"ה ס"י ל"ח, ריטב"א בחי', רשב"א בחי', או"ה כלל כ"ד דין ג', סה"ת ס"י נ"ב, או"ז פי ג"ה עמ' 132.

²² ע"ז ע"ג-ע"א.

²³ ע"י לעיל הערה 16.

²⁴ ס"י צ"ב אות ד' דבי"ה "ועוד ראיתי".

²⁵ ע"י לעיל הערה 21.

²⁶ או"ח ס"י חס"ז ס"ק י"ג.

²⁷ או"ח ס"י תמ"ז ס"ע א'.

הבנת הפרמ"ג²⁸:

בניגוד להבנה הקודמת שבאסור משהו יש בעיה עקרונית שאין בו חשיבות לעשות ההיתר חני"ג ולא אמרינן חני"ג באסור משהו בין בבלוע בין בלח בלח, מחדש הפרמ"ג שהבעיה באסור משהו נובעת ממה דקימא לן²⁹ דכל שאין האסור הבלוע מתפשט החוצה, גם החתיכה לא נעשית נבילה הן לאסור אחרים והן להצריך שישים כנגדה וכין שלאסור משהו אין כח לצאת מן החתיכה לא אמרינן חני"ג. והוא רוצה לדייק הבנה זו בלשון הרשב"א³⁰ שהביא את קושיית התוס' דלעיל ואת ר' אפרים, שמכח קושייתם הוכיח דלא אמרינן חני"ג בשאר איסורין אלא בבשר בחלב. וז"ל: "...ועל כן היה רבינו אפרים ז"ל מביא ראיה מכאן דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבילה לאסור שאר החתיכות בשיעור כולה אלא בבשר בחלב בלבד...". משום שר' אפרים תפס שאם אנו אומרים חני"ג אנו נאמר כן בכל היתר שנאסר, בין אם אסורו במשהו ובין אם אסורו בנו"ט וכיון שרב סובר שמין במינו אוסר אפי' במשהו לא יתכן שנאמר חני"ג רק אם יאסר בנו"ט, אדרבה כל שנאסר אפי' במשהו אמרינן חני"ג שהרי ההיתר נאסר וכיון שכן, נעשה נבילה, ומדנקט רב "כיוון שנתן טעם" על כרחך משמע דלא אמרינן חני"ג בשאר אסורים. וכאן נתקשה ר' אפרים בקושיית הר"ן השניה³¹ דנהי דלא אמרינן חני"ג שאר אסורין, מ"מ הרי לר' יהודה מין במינו אוסר במשהו, ומדוע אותו משהו הבלוע בחתיכה, לא ימשך לאסור שאר חתיכות בתורת מב"מ.

ניתן לומר שקושיית הר"ן ור' אפרים היא מדוע לא נאמר תרי משהו? ועל זה מתרץ ר' אפרים וז"ל: "...אבל אם אין שם כדי נתינת טעם אין בכוחו לצאת מן החתיכה ולהתפשט, דמה שאינו אלא משהו לבד ואין בו שיעור כלל היאך יצא ויתפשט...". ובאר הפרמ"ג בכוונתו דאפי' ע"י רוטב אין בכוחו לצאת. ולכאורה קשה, דאם איתא דמשהו, אין בכוחו לצאת, מנין לר' אפרים דלא אומרים חני"ג בשאר אסורים? הרי קי"ל דכל שאין הבלוע יוצא מהחתיכה לא אמרינן חני"ג וא"כ זו הסיבה שרב הצריך נתינת טעם, שאסור בכמות של נותן טעם יש בכוחו להתפשט ולאסור וממילא אמרינן חני"ג! אלא ברור שר' אפרים חולק על כל הסברא הזו שכל שאין הבלוע מתפשט לא אמרינן חני"ג ואשר על כן הדרא קושיא לדוכתא אי אמרינן חני"ג בשאר אסורים לשם מה

²⁸ ס"י צ"ב ס"ק ט"ז במשבצות.

²⁹ שו"ע יו"ד ס"י ק"ה סעי' ז'.

³⁰ בח"י דף ק' ע"א דב"ה: "והא דאמרינן".

³¹ ואפשר שעל מסקנת ר' אפרים נתכוון הר"ן במה שכתב: "ונדחקו בפירוק קושיות הללו".

צריך נותן טעם? אלא ע״כ דלא אמרינן חנ״נ ומה שצריך נותן טעם, כדי שהאסור יתפשט ויאסור שאסור משהו אין בכוחו לצאת. א״כ יוצא בדעת ר' אפרים שהוא תפס שחנ״נ לא תלוי בנתינת טעם וכן לית ליה האי סברא דכל מקום שאין הבלוע יוצא מהחתיכה לא אמרינן חנ״נ. בהמשך מביא הרשב״א את תירוץ בעלי התוס' וז״ל: „...אבל רבותינו בעלי התוס' ז״ל תירצו דאפי' מאן דאית ליה חנ״נ, לית ליה שתהא צריכה שישים כמותה כנבילה עצמה³² אא״כ קבלה תחילה טעם מן האסור, אבל בכל שהוא, היא עצמה אסורה, אבל לאסור אחרים ולהצריך שישים כמותה לא...” ובאר הפרמ״ג בכוונתם, דמר' אפרים נשמע לר״ת, שגם ר״ת מודה לתפיסת ר' אפרים שחנ״נ לא תלוי בנתינת טעם וכל שנאסר במשהו שפיר אמרינן ביה חנ״נ, אלא שר״ת פוסק שאין החתיכה נעשית נבילה לאסור בפליטתה ולהצריך ס' כנגדה אלא א״כ האסור שנבלע בה, יש בכוחו להתפשט החוצה וכתוצאה מכך האסור הבלוע ופליטת ההיתר מעורבין, והשתא הכל אתי שפיר, דלכך הצריך רב ״נותן טעם״, דאי לאו הכי אין בכוחו של אסור משהו להתפשט ולא אמרינן חנ״נ וכל שקבל טעם, יש בכוחו להתפשט ועל כן אמרינן חנ״נ.

יוצא שר״ת ור' אפרים נחלקו ביסוד זה, אי אמרינן חנ״נ רק כשיש כח בבלוע לפעפע החוצה, או שמא אין חנ״נ תלוי בזה.

מכח הבנה זו, מחדש הפרמ״ג, דכל מה שאמר רב שצריך נותן טעם היינו בחתיכה הבלועה מאסור, שאין בכח אסור משהו להתפשט, אבל בלח בלח כגון יין נסך שנפל לבור יין ואסרו במשהו (שהיה ס' כנגד היין נסך), ומשם לקחו ליטר יין ושפכו לחבית מים, כיון שאין מונע מהאסור להתפשט בכל ההיתר שהרי לח בלח זה תערובת ולא בליעה ממילא שפיר אמרינן שהיין נסך עשה את היין שבבור נבילה, וצריך שישים במים נגד כל הליטר שנשפך, דכאן אין צריך נותן טעם. וז״ל: „...ואם לח נאסר במשהו ונתווסף עוד לח יראה לי באין הפסד מרובה אם נתבשל כך אסור כמו שאומר... דלדין אין הוכחה לומר דבר הנאסר במשהו לא נעשה נבילה ושאיני מחתיכה דאין יוצא, מה שאין כן בלח...”.

ולכאורה קשה, שהרי הרשב״א בעצמו וכן הראשונים דהבאנו לעיל³³ הביאו ראיה מפי' השוכר את הפועל דאין חנ״נ באסור משהו ושם מדובר בלח בלח

³² מלשון זו, ניתן להביא ראיה נגד הבנת הטי״ז ברי״ת שאמרינן חנ״נ באסור משהו לענין שישים נגד החתיכה.

³³ עיי' הערה 21.

"מכרמי שומרון"

וז"ל הרשב"א: "...ופרשו בענין זה הא דאמרינן בשלהי ע"ז כי אתא רבין אמר ר' יוחנן יין נסך שנפל לבור של יין היתר ונפל שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו והשאר מים רבין עלי ומבטלין אותו ומפרש התם דלרבנן לא בעינן תחילה אלא אפי' נפלו המים לבסוף מבטלין האסור וקשה: אמאי לא אמרינן כיון שנתערב יין נסך בשל היתר הו"ל של היתר חתיכת נבילה ולא יהו המים מבטלים עד שיבטל המים טעם היין כולו כאילו הכל יין נסך? ופרשו ז"ל דמיירי שלא נפל שם מן היין נסך תחילה כ"כ שיתן טעם בכנגדו במים..." ואם הפרמ"ג צודק מה תירצו? סו"ס מדובר בלח בלח ובוהו שפיר אמרינן חני"נ גם באסור משהו! והדרא קושיא לדוכתא? ובאמת שהפרמ"ג חש בקושיא זו ותרך הפרמ"ג³⁴: שקימא לן כר"ן, דלא אמרינן חני"נ בשאר אסורין אלא דרך בשול דומיא דבשר בתלב שדרך בשול אסרה תורה (שכן פסקו ט"ז ורש"ל) ובגמ' שם בענין יין נסך מדובר בצונן ובוהו לא אמרינן חני"נ ואף שלא במקום הפס"מ שרי אבל אם היה מדובר בדרך בישול אמרינן חני"נ אלא"כ הוי הפס"מ. אלא שעדין קשה, דאם הפרמ"ג צודק שבצונן לא אמרינן חני"נ, מדוע תירצו הראשונים שבגמ' מדובר שלא נשפך יין נסך אלא משהו? הא אפי' נשפך בכדי נו"ט לא אמרינן חני"נ ולא יצטרכו ס' כנגד כל היין³⁵? וברור שסק"ד למימר חני"נ ואפי' בצונן ותירצו דלא אמרינן חני"נ באסור משהו. אבל בנותן טעם אמרינן ואפי' בצונן. ועוד שהרי קימא לן כרמ"א שפסק שבאין הפסד מרובה גם בצונן אמרינן חני"נ ועוד ששמע ברשב"א שם דענין עקרוני יש באסור משהו וז"ל: "...אפי"ה לא החמירו לעשות הכל נבילה להצריך שישים בכל היין..."

לאור הקושיות הנ"ל נראה לעני"ד שהרשב"א בהבנת ר"ת הולך בקו של הראשונים דלעיל דאסור משהו לא חשיב למימר ביה חני"נ ובין בבלוע ובין בלח בלח לא אמרינן חני"נ באסור משהו. וט"ז ופרמ"ג צ"ע.

לסכום שלב זה:

ראינו ג' הבנות בר"ת: (1) הבנת הט"ז שאמרינן חני"נ באיסרו משהו בין בבלוע בין בלח אבל לא אמרינן תרי משהו. (2) הבנת הפרמ"ג שחני"נ באסור משהו תלוי אם האסור יכול להתפשט החוצה או לא. (3) הבנת הראשונים מטעם חשיבות, שאסור משהו לא חשיב למימר ביה חני"נ.

³⁴ בהמשך דבריו שם.

³⁵ ועיי' בס"י קל"ד בסש"ד ס"ק ט"ז דכתב כדברינו שמוכח מכל הני ראשונים שתירצו כעין תירוץ הרשב"א דס"ל דלא אמרינן חני"נ באסור משהו.

הנפק"מ בין ג' הבנות אלו: חנני באסור משהו בבלוע רק לטי"ז אמרינן חנני.
חנני באסור משהו בלח בלח גם לפרמ"ג אמרינן
חנני משא"כ להבנה שלישית.

עד כה עסקנו בחידושו הראשון של הטי"ז, נעיין עתה בחידושו השני.

2. אי אמרינן תרי משהו: הבנת הטי"ז:

כאמור לעיל הטי"ז הבין שפשיטא לתוסי' ור"ת שאמרינן חנני באסור משהו לענין שצריך שישים כנגד החתיכה, וכל מה שנתקשו התוסי' היה על חידושו השני של רב, מדוע צריך נותן טעם כדי שהחתיכה תיאסור חברותיה במשהו בתורת מין במינו ותירץ ר"ת שכל שאין כאן גוף האסור אלא טעמו בלחוד, לא אמרינן שתיאסור במשהו, היינו ס"ל לטי"ז דלא אמרינן תרי משהו, ועל פי הבנתו, מחדש הטי"ז, דאם לר' יהודה שמב"מ לא בטל מדאורייתא, לא אמרינן תרי משהו, כ"ש שנאמר באסור משהו דרבנן, כגון חמץ בפסח וכן ביין נסך, שלא אמרינן תרי משהו, ז"א מר' יהודה נשמע לרבנן וז"ל: "...וכיון שאמרינן סברא זאת באסור משהו במין במינו לר' יהודה שהוא מן התורה... מכל שכן שנימא הכי באסור משהו דמדרבנן כגון חמץ בפסח, דאסור משהו שלו מדרבנן וכן ביין נסך... ועל פי זה רוצה הטי"ז לבאר מה שכתב בשו"ע³⁶ בהל' פסח שדין תערובת חמץ במשהו כדין שאר תערובות בשישים היינו דווקא בתערובת ראשונה אבל תבערובת שניה אינו אוסר במשהו.

הבנת הש"ך בנקו"ה³⁷:

דעתו בכל הסו"ד מורכבת, משום שבענין חנני באסור משהו, האריך הש"ך³⁸ להוכיח מהראשונים דלא אמרינן חנני והראיה העקרית היא מהגמ' בע"ז בענין יין נסך ומה שכתבו הראשונים בזה אבל לענין תרי משהו מודה הש"ך לטי"ז דלא אמרינן במין במינו אבל לא מטעמיה דהטי"ז. משום שהוא הבין אחרת בתוסי' ור"ת (ועפ"י הבנתו זו הוא חולק על הטי"ז במה שכתב להשוות מין במינו לחמץ בפסח דכמו שבמין במינו לא אמרינן תרי משהו, ה"ה בחמץ

³⁶ או"ח סי' תמ"ז סעי' א'.

³⁷ אות ד'.

³⁸ הן בנקו"ה אות ד' והן ביו"ד סי' קל"ד ס"ק ט"ז.

"מכרמי שומרון"

בפסח והוא טוען ששאל לכמה רבני קששיאי וגדולי המורים וכולם אמרו פה אחד שמעולם נהגין לאסור כל התערובות וכן משמע בטור וברמ"א, והשוני בין חמץ בפסח למין במינו שחמץ בפסח אוסר במשהו בין מין במינו בין מין שאינו מינו).

שהם כתבו שאמנם החתיכה נאסרה במשהו מ"מ לא אמרינן שתיעשה נבילה לאסור כל האחרות כיון שהיא עצמה לא נאסרה אלא מכח כ"ש ז"א לא רק שהחתיכה לא נעשית נבילה, אלא אפי' בתורת מב"מ, שאותו משהו שנבלע בחתיכה ימשיך לאסור גם לא אמרינן ולכן בעינן "נותן טעם" ובאר הש"ך בכוונתם דלכך אותו משהו לא אוסר משום שלא הוי מין במינו ביחס לשאר החתיכות! דלא שמעינן לר' יהודה דאמר מין במינו לא בטל אלא שאותו מין של אסור לבדו בעין אבל לא כש"כ אחר מעורב בו". והוא רוצה לדייק סברא זו בר"ן³⁹ (וכן הובא בריטב"א⁴⁰ אלא שהש"ך לא ראה את הריטב"א) שהבאנו לעיל שכתב: "...ונראה לי דכל שלא נתן טעם בחתיכה אע"ג דמיתסרא, לא חשיב אסור למימר בה חנ"נ וכל שאינה נ"נ אינה אוסרת כל החתיכות כולן, דאע"ג דאמר ר' יהודה מין במינו לא בטיל, לא שמעינן ליה הכי כל שטעם אחר של היתר מעורב בו..." ובאר הש"ך דכיון שטעם אחר מעורב לא הוי מין במינו שהוא מעורב והם לא מעורבים ואין מין זה דומה לחבירו. וכן כתב הש"ך במקום אחר⁴¹ וז"ל: "...ור"ל כיון שמתחילה לא היה בכדי נוי"ט כגון חתיכה וכה"ג שנאסר במשהו מחמת חמץ בפסח או דישל"מ ונפלה אח"כ לקדירה, אע"פ שאילו נפל האסור מתחילה לקדירה היה אוסר במשהו מ"מ עכשיו שרי שאין כאן גוף אסור משהו בעין..." אבל כל שקבלה החתיכה נוי"ט הרי נעשתה נבילה ושוב הוי גוף אסור משהו בעין⁴². ולכן הוצרך רב לומר כיון שנתן טעם.

ועפ"י סברא זו טוען הש"ך דכל זה טוב ויפה רק במקום שאסור משהו אוסר במינו וכיון שהבלוע חשיב אינו מינו, הוא בטל, אבל באסור שאוסר במשהו בין במינו בין בשלא מינו בזה שפיר אמרינן תרי משהו והלכך חמץ בפסח⁴³ שאוסר במשהו בין במינו בין שלא מינו, נהי דאותו משהו חשוב אינו מינו,

³⁹ הר"ן על הרי"ף דף ל"ו ע"א.

⁴⁰ בחי דף ק'.

⁴¹ נוי"ד סי' קל"ד ס"ק ט"ז.

⁴² והפמ"ג במשבצות כתב דדוחק הוא שאסור כנגד היתר הוי מין במינו אבל אסור והיתר מעורב כנגד היתר שאינו מעורב לא הוי מין במינו. ועוד דלר' אפרים ודאי לית הך סברא.

⁴³ מה שכתב הש"ך בס"י קל"ד ס"ק ט"ז "כגון חתיכה וכה"ג שנאסר במשהו מחמת חמץ בפסח" אין כוונתו חמץ ב-ז' ימי הפסח שאוסר במשהו גם בשלא מינו אלא כוונתו דומיא דדבר שיש לו מתירין שנקט אח"כ שאוסר במשהו וכ"כ הש"ך בנקו"ה שם.

מה אכפת לך הרי גם בזה אוסר במשהו ולכן לא דק הט”ז במה שכתב להשוות בין מין במינו לחמץ בפסח.

בנוסף לכל זה מביא השי”ך ב’ ראיות לכך שבחמץ אמרינן תרי משהו אך מכיון ש”האליה רבה” דחה ראיות אלו לא נעסוק בהן כאן אלא לקמן בהבנת הא”ר.

יוצא למסקנת השי”ך דלא אמרינן תרי משהו בבלוע במין במינו אמנם בחמץ בפסח ס”ל דאמרינן תרי משהו וא”כ מ”ש בשו”ע בהל’ פסח⁴⁴ שתערובת חמץ במשהו כדין שאר תערובות בשישים, צ”ל בין בתערובת ראשונה בין בתערובת שניה ובניגוד לט”ז. וכן מסקנת המ”א⁴⁵.

תירוץ הפרמ”ג בדעת הט”ז:

לעיל בעניין חנ”נ באיסור משהו הבאנו את הבנת הפרמ”ג בר”ת, ועל פי הבנה זו רצה הפרמ”ג לתרץ את הט”ז מקושיות השי”ך ולומר שהט”ז למד בר”ת כמו שמובא ברשב”א בח”י שר’ אפרים ור”ת נחלקו בסברא האם צריך שהאיסור הבלוע יתפשח החצה כדי שנאמר חנ”נ או שמא אין צורך. ר’ אפרים תפס שחתיכה נעשית נבילה גם אם האיסור לא יכול להתפשט וא”כ קשה על רב מדוע נקט כיון שנתן טעם, הרי אם אומרים חנ”נ בשאר אסורים, די שנאסר במשהו אלא על כרחך שלא אמרינן חנ”נ בשאר אסורים ולכך נקט רב “כיון שנתן טעם”, שכדי שהאיסור יוכל לצאת ולאסור במשהו צריך נותן טעם דאילו משהו אין בכוחו לצאת ור”ת מסכים לכך שאסור משהו אין בכוחו לצאת וכיון שכן לא אמרינן חנ”נ באיסור משהו דכל שאין האיסור מתפשט לא אמרינן חנ”נ ולכך הוצרך רב לומר כיון שנתן טעם, דהשתא נעשה נבילה ואוסר דאמרינן חנ”נ בשאר אסורין ועל פי הבנה זו כתב הט”ז שבין מין במינו בין חמץ בפסח לא אמרינן תרי משהו דאין בכח איסור משהו לצאת. ועיין לעיל במה שכתבנו על הבנה זו וה”ה לכאן.

⁴⁴ ס”י תמ”ז סעי’ א’.

⁴⁵ ס”י תס”ז סעי’ ט’ ס”ק י”ג.

הבנה נוספת בר"ת ובר"ן:

גם בעניין זה ברצוני להציע הבנה אחרת בתוס' ובר"ן שהביאם הש"ך, משום שלענ"ד כוונת הר"ן⁴⁶ לומר שכל החידוש של ר' יהודה שמין במינו לא בטל היינו דווקא כשהאסור בעין כמו דם הפר ודם השעיר שכל א' הוא דם בעין ונתערבו ולא באסור מעורב בהיתר שבזה לא נאמר החידוש ממילא בין במין במינו בין בחמץ בבלוע לא שייך לומר תרי משהו, וכן ראיתי "באליה רבה"⁴⁷ שהבין וז"ל: "... אלא נ"ל דה"פ, לא החמיר ר' יהודה אלא במשהו אסור ממש שנתערב אבל אם קודם שנתערב יש בו נמי טעם היתר אינו חמור כ"כ דלא יהא בטל והיינו שדקדק הר"ן וכתב: "...טעם אחר של היתר...". וכוונתו לדייק בר"ן במ"ש: "טעם אחר של היתר", דאין כאן 100% אסור ולכן הוא לא חשוב להחמיר בו דלא יבטל ולא משום שבתערובת עם היתר חשיב אינו מינו.

ובאמת בסברת הש"ך יש קושי רב, משום שכל מין במינו דאסורו במשהו נלמד מר' יהודה והסברא בזה, שההיתר מחזק את האסור שהרי כל טעם כעיקר בנוי על טעמו זו הכרתו אלא שבמין במינו טעם האסור לא מורגש בלחוד משום שטעמו כטעם ההיתר ולכן לדעת רבנן הוא בטל אבל ר' יהודה סובר כיון שמין מחזק את מינו הוא לא בטל וכ"כ הרא"ש⁴⁸: "...ועוד עיקר טעמא פריכא הוא דהיכן אסרה תורה במשהו, במין במינו, התם אפי' אחד באלף אין טעמו פוגמו ולא נתבטל דמינו אינו פוגמו ואין מבטלו...". ז"א יש כאן ענין מציאותי ולא הגדרתי⁴⁹ "שזה מעורב וזה אינו מעורב", אדרבה, הכל מין אחד בין ההיתר בין האסור. וכן מצאתי "באליה רבה"⁵⁰ שהקשה על הש"ך וז"ל: "...ולענ"ד הוא דחוק גמור לפרש דזה הוי מין בשא"מ כיון

⁴⁶ וכן מובא בריטב"א בחי'. ומה שאנו מתייחסים לר"ן ולא לר"ת ותוס' משום דכבר הוכחנו לעיל שתוס' מיירי רק לענין חניינ באסור משהו ולא גבי תרי משהו.

⁴⁷ או"ח סי' תמ"ז סעי' א'.

⁴⁸ עי' פי"ה סי' ו'. וכ"כ הר"ן בנדרים נ"ב ע"א וז"ל: "...לפי שכל דבר שהוא דומה לחבירו אינו מחלישו ומבטלו אלא מעמידו ומחזקו ומשום הכי ס"ל לר' יהודה בכלהו אסורי דמין במינו לא בטיל...".

⁴⁹ ואע"פ שרבנן פליגי עליה דר' יהודה וס"ל דלענין מבי"מ דלא בטיל אזליהן בתר שווי אסור והיתר ולא אחר שיווי בעצם במין, כר' יהודה דכל שאינם שווים באסור והיתר היינו שזה אסור וזה מותר, הוי כמש"מ הא הוינן דאפילו שהם שווים במין, בעצם בטל ברוב ולכאורה יש מקום לסברת הש"ך אלא שעדיין סברתו קשה, דהא הר"ן לא קאמר לה אליבא דרבנן אלא אליבא דר' יהודה, ועוד שהר"ן לא קאמר דהוי מין שא"מ, דאין כאן שיוון אלא אמר דאע"פ שהם שווים והוי מין במינו לא נאמר החומרא דלא ליבטיל.

⁵⁰ או"ח סי' תמ"ז סעי' א'.

"חנ"ן באיסור משהו"

דחל הוא מן בשר... " וכן הקשה "ביד יהודה"⁵¹ וז"ל: "...והנה זולת מה שלא נמצא זה בלשונם כלל דלא כתבו כלל דהוי אינו מינו אלא דר' יהודה לא אמר בכה"ג, גוף הסברא לומר דזה מעורב אסור והתר וזה אינו מעורב רק היתר לבד הוי אינו מינו, אין הדעת סובלו כלל...משום דר' יהודה לא אזל אחר שיוי דאו"ה זולת אחר שיווי העצם..."

הבנת ה"אליה רבה"⁵²:

כאמור לעיל הא"ר דחה את הבנת הש"ך בנקו"ה, בר"ן ובריטב"א שמה שכתבו "כל שטעם אחר של היתר מעורב בו" אין הכוונה דאז הוי משא"מ, משום דר' יהודה לא אזיל אחר שיווי אסור והיתר אלא אחר שווי בעצם, וכיון שהכל מין בשר שפיר אמרינן דהוי מב"מ. גם בתוס' מחדש הא"ר הבנה נוספת דמשמע דלא אמרינן תרי משהו, ובניגוד לפרמ"ג שהבין ברשב"א בחי' שר' אפרים מוכיח ממה שרב הצריך נותן טעם, דלא אמרינן חנ"נ בשאר אסורין, דאם אמרינן מדוע צריך נותן טעם הא לית ליה לר' אפרים את היסוד בחנ"נ שכל שאין האסור הבלוע יכול להתפשט לא אומרים חנ"נ, וכיון דלא אמרינן חנ"נ בשאר אסורין לשם מה צריך נותן טעם תיפוק ליה דנאסר במשהו, וימשיך לאסור במשהו? תירץ ר' אפרים דאסור משהו אין בכוחו להתפשט ולאסור ומר' אפרים נשמע לר"ת דלכך לא אמרינן חנ"נ באסור משהו משום שאין כח בבלוע לצאת ומזה הוכיח הפרמ"ג דבלח בלח אמרינן חנ"נ באסור משהו, לא כן דעת הא"ר, שהוא הבין בר"ת דלא אמרינן חנ"נ באסור משהו, דאסור משהו לא חשיב למימר ביה חנ"נ וכלשונו: "...לא החמירו חז"ל לומר חנ"נ, ר"ל שיהא ההיתר כמו האסור ממש." אלא שקשיא ליה מ"מ שיאסור בתורת מכ"מ במשהו כאן מבין הא"ר שמר' אפרים נשמע לר"ת דכמו שלר' אפרים אין בכח משהו לצאת ולהתפשט ה"ה לר"ת וטוען הא"ר שכך יש להבין לא רק ברשב"א בחי' אלא גם בתוס' וברא"ש וסה"ת וכוונתו מה שכי' תוס'⁵³ בהבנת ר' אפרים וז"ל: "...הלכך לרב דאמר הכא דמין במינו לא בטיל כשחתיכת ההיתר קבלה טעם מן הנבילה חשיב האסור כאילו הוא בעין ואוסרת כל החתיכות במשהו אבל כי לא נתנה הנבילה טעם בה לא היתה אוסרת החתיכות... וכיון שלא נתנה טעם בחתיכה הוי האסור כמאן דליתא הוי כאילו הוא בעין..." ובאר הא"ר מה שאמרו הוי האסור

⁵¹ סיי צ"ב בפירוש הארוך אות י"ז דב"ה והנה הר"ן.

⁵² וכ"כ גם באליה זוטא סיי תמ"ז.

⁵³ דף ק' דב"ה "בשקדס".

"מכרמי שומרון"

כמאן דליתא, דאין כח כלל במשהו בלוע זה לילך ולהתפשט ומר' אפרים נשמע לר"ת. וכלשון הזה כתוב ברא"ש⁵⁴ ובסה"ת⁵⁵ יוצא שבין הרשב"א בין תוס', רא"ש וסה"ת ס"ל דלא אמרינן תרי משהו כיון דאין כח בבלוע לצאת ולהתפשט ממילא גם בחמץ בפסח לא אמרינן תרי משהו. והנה במה שכתב בדעת ר"ת כפי שמובא ברשב"א בחי', אפשר שכן הוא אך בהבנת התוס' נראה לענ"ד להציע פשט אחר משום שלא כתוב בתוס' שהאסור משהו לא מתפשט, תוס' רק אמרו שהאסור כמאן דליתא אשר על כן לא נאמר בו החידוש שאינו בטל וא"א לקוראו נבילה, שהרי ר' אפרים נדחק בלשון הגמ' שרב אמר: "...חתיכה עצמה נעשית נבילה" דאין הכוונה שההיתר נעשה אסור אלא שהאסור הבלוע כיון דהוי בנותן טעם חשיב כאילו הוא בעין וכנבילה וכ"ז רק בנותן טעם ולא במשהו וממילא צריך לחזור לפשט של הריטב"א והר"ן שהם אמרו כן בדעתהתוס' ועוד שברשב"א לא מפורש כהבנת הא"ר ואפשר שגם הרשב"א ילך בקו של הר"ן והריטב"א.

לסיכום שלב זה:

ישנם גישות שונות בענין תרי משהו:

הט"ז סובר שאסור משהו נאמר רק באסור בעין ולא בבלוע ממילא בחמץ בפסח לא אמרינן תרי משהו. הש"ך בנקו"ה סובר שאסור משהו תלוי אי הוי מין במינו וכיון שלא הוי מין במינו שזה מעורב וזה אינו מעורב הוי משא"מ ממילא בחמץ בפסח אמרינן תרי משהו בחמץ בפסח אוסר במשהו בין במינו בין שלא במינו. הא"ר סובר שיש בזה פלוג' בין הראשונים דהר"ן וריטב"א ס"ל דר' יהודה לא החמיר במין במינו שיאסור במשהו כל שטעם אחר של היתר מעורב בו אבל ברשב"א, בתוס', רא"ש וסה"ת משמע דלא אמרינן תרי משהו דאין כח באסור משהו להתפשט מן החתיכה ולאסור, בין כך ובין כך בבלוע וחמץ בפסח לא אמרינן תרי משהו.

⁵⁴ סי' ל"ז.

⁵⁵ סי' נ"ב.

ראיות הש"ך בנקו"ה דאמרינן "תרי משהו" בחמץ בפסח:

1. הטור⁵⁶ בהלי פסח כותב: "...בספר הרוקה, חטה שנמצאת בקדירה, נאסרה הכף שהגיסו בה הקדירה, שמוה בקדירות אחרות כולן אסורות". ומדייק הש"ך דאם צודק הט"ז דלא אמרינן תרי משהו בחמץ בפסח, מדוע אותה כף אוסרת בקדירות אחרות? אלא על כרחך שבחמץ בפסח שאסורו במשהו אפי' במשא"מ אמרינן תרי משהו. ואע"פ ששו"ע לא הביא את הרוקה, מ"מ בב"י כתב על זה "שפשוט הוא".
2. השו"ע⁵⁷ בהלי פסח פוסק לגבי מי שמולג תרנגולת (היינו שם אותה במים חמים להעביר הנוצה) ונמצא במים חטה בקועה, אחר שהוציאו את התרנגולת, התרנגולת אסורה דאמרינן שמא היתה במים בשעת מליגה והרמ"א משיג ואומר, שיש מי שמתיר את התרנגולת משום שכל אסור משהו מדרבנן לכן הקילו בספיקו ותלינן שאח"כ נפלה החטה ולא היתה בשעת מליגה. ויש מי שמתיר רק בספק ספיקא כגון תרנגולת שספק שמא נפלה החטה אחר מליגה וגם אם היתה בשעת מליגה, שמא נתעכלה ושוב לא שייך בה חימוץ אבל בחד ספק כגון בשר ששמו אותו אחר מליחה בחמין ואחר שלקחו נמצאת חטה בקועה הבשר אסור שאנו תולין שהיה שם בזמן שהבשר היה ונאסר במשהו ומסכם הרמ"א שלענין מנהג נראה לאסור בשאר בשר ונמצאת חטה בקועה, או במליגה ונמצאת חטה שלמה שניכר שלא נתעכלה אבל בבקועה במליגה יש להתיר. וכ"ז בחמין אבל אם נמלגו במים צוננים אין להחמיר בספק אבל אם ודאי שהחטה היתה שם יש לאסור אפי' בצונן ואם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה; ומניעת שמחת יו"ט יש להקל בכל הספקות דכל חמץ דאוסר במשהו הוי דרבנן. ומדייק הש"ך שהרמ"א מתיר תערובות אחרות רק בספק אבל אם ודאי היתה חטה בזמן המליגה ונפלו לתערובות אחרות לא היה מתיר משום דאמרינן תרי משהו.

דחיית הראיות הנ"ל:

לגבי הראיה הראשונה שהביא הש"ך מתרצים האחרונים⁵⁸ דאינה ראייה כלל דיש לחלק בין בלוע בחתיכה לבלוע בכלי משום שלחתיכה יש טעם משלה

⁵⁶ ס"י תס"ז אות י"ג. בהוצ' המכון.

⁵⁷ ס"י תס"ז ע"י י"ב. והבאור עפ"י מה שכתב המשני"ב שם.

⁵⁸ א"ר ס"י תמ"ז אות א', ופמ"ג ס"י תנ"ב במשבצות סק"ד וס"י תס"ז בא"א ס"ק י"ז.

"מכרמי שומרון"

ולכן שייך בזה הטעמים שהבאנו לעיל מדוע אין אומרים תרי משהו, אם זה מצד שהיתר מעורב בו, או מצד שאין בו כח להתפשט (אמנם נכון שלהבנת הטי"ז קשה משום שגם בכלי לא הוי אסור בעין אלא אסור בלוע ובזה דייק הטי"ז דלא אמרינן תרי משהו, אלא שהטי"ז תירץ⁵⁹ שעל כרחך צריך לומר שהאסור בכף אינו מטעם תרי משהו, אלא שיש חשש שמא הכף נגעה באסור ונבלע בה אסור בנותן טעם, עיי"ש). וחלוק מעין זה⁶⁰ אנו מוצאים גבי בי חתיכת שנצלו זה עם זה דקי"ל (בין בלוע בכלי לבלוע באוכל) שאין חתיכה שנאסרה בנותן טעם ונצלית עם חתיכת היתר אינה אוסרתה (אם נבלע בה אסור כחוש) משום שאין בלוע יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב ומעיר הרמ"א שכי"ז בשתי חתיכות אבל אסור שבלוע בכלי אוסר היתר שנוגע בו אפי' באסור כחוש, אי"כ אנו רואים שאין להביא ראייה מבלוע בכלי לבלוע בחתיכה וכמו שלגבי נותן טעם יש חילוק ה"ה באסור משהו.

לגבי הראיה השניה שמביא הש"ך⁶¹ מהרמ"א בסעי' י"ב מתרצים האחרונים הנ"ל, דאפשר דכוונתו על תערובות הלח בלח ולא על הבשר שנאסר במשהו ובזה מתירים בספק, אבל בחתיכה אפי' בוודאי אסור, יש להתיר שהרי לשון הרמ"א "אם נתערבו התערובות" והש"ך למד שקאי גם על הבשר, אבל הבנתו לא מוכרחת, או שמא באמת קאי על הבשר אבל כוונתו שאם נתערבו ביבש ואין רוב. מ"מ מסכם האליה רבה שאף אם יש ראייה מהרמ"א אין להחמיר משום שהוכיח כבר מהראשונים וגדולי הפוסקים דלא ס"ל הכי וז"ל: "...העולה לדינא להקל בחתיכה שנאסר במשהו שנפלה לתבשיל אחר שיש רוב כנגדו... וכף הבלוע ממשהו אוסר במשהו...".

הכרעת המשנ"ב⁶²:

וז"ל השו"ע⁶³: "...תבשיל שנתבשל ונמצא בו שעורים או חיטים אם נתבקעו ממש הרי כל התבשיל אסור ואם לא נתבקעו ממש התבשיל מותר הנה: ואין המנהג כן אלא אוסרים הכל במשהו אפי' לא נתבקעו...". על לשון השו"ע

⁵⁹ או"ח סי' תס"ז ס"ק י"ז. אבל הפרמ"ג בס"י תס"ז ס"ק י"ז הקשה שא"כ ניחוש לה בכל האסורים ומדוע רק בחמץ? אלא ברור שהרוטב מחלק בשווה את הטעם ויש שישים. ואפשר שבחמץ מפני חומרת אסורו חיישינן טפי.

⁶⁰ עיי' סי' ק"ה סעי' ז' וברמ"א שם.

⁶¹ וכן המ"א שם ס"ק י"ג.

⁶² סי' תס"ז ס"ק ל"ז ושעה"צ או"ק ס"ז.

⁶³ סי' תס"ז סעי' ט.

”כל התבשיל אסור” כותב המשני”ב: ”...ואם נתערב מעט מתבשיל זה לתבשיל אחר גם אותו תבשיל אסור. וכן אם נשתמש בו בכף שהגיס בו בקדירה זו לקדירה אחרת בעודה רותח ג”כ נאסר הכל דכון דאסורו משהו אמרינן דגם כאן פולט משהו”.

לגבי תבשיל מבאר בשעה”צ⁶⁴ דלד”ה הוא משום דהוי לח בלח אבל לגבי חתיכה בלועה מאסור משהו, הוא מביא את הא”ר שהתיר וכן מה שכתב בפמ”ג⁶⁵ שבמקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו”ט יש להתיר אפי’ באכילה. ונראה שכן דעת המשני”ב להקל בחתיכה בלועה ומה שכתב בפנים היינו בלח בלח ובכף שלד”ה אמרינן תרי משהו.

תרי משהו בלח בלח:

עד כה עסקנו אי אמרינן תרי משהו בבלוע בחתיכה או בלוע בכלי ולא בלח בלח משום שיש הבדל בין בלוע לבין לח בלח, שבבלוע אנו מדברים על טעמו של אסור ואילו בלח בלח על ממשו, ואמנם אם נלך עפ”י סברת הט”ז שכל שאין גוף האסור כאן אלא חתיכה בלועה מאסור משהו, ניתן לומר שהט”ז מחלק בין טעמו וממשו ובלח בלח אמרינן תרי משהו ובאמת שמסוף דבריו אפשר לדייק כן שכתב: ”...אבל בלח בלח שנתערב בדרך זה אין להקל כיון שכבר נאסר הלח הראשון בתערובתו, לא מהני ליה אח”כ תערובת השני, דאותו אסור אינו מתבטל לעולם...” משמע שבלח בלח אמרינן תרי משהו⁶⁶ והש”ך בנקו”ה הודה לדבריו וז”ל: ”...ובזה נראה הדין נכון דאם נאסר דבר לח מחמת משהו אוסרת הלח אח”כ תערובות אחרות במשהו במינו ודוק...” ובסוף דבריו שם הוא מנמק משום שאנו רואים כאילו נפל האסור הראשון שם (בתערובת השניה) ואע”פ שעל פי סברת הש”ך היה מקום לומר דמיירי רק בחמץ בפסח שאוסר במשהו בין במינו בין שאינו מינו אלא שא”א לומר כן, שהש”ך בסוף דבריו ממשיך ואומר אבל אם נתערב אח”כ אותו לח באינו מינו אין צריך בתערובת השני רק שישים נגד האסור הראשון ואם איתא דמיירי בחמץ בפסח, מה לי מינו מה לי שאינו מינו, אלא על כרחך דמיירי בכל גווני. וכ”כ בבאה”ט⁶⁷ בדעת הט”ז והש”ך וכן מסקנת המשני”ב⁶⁸ ומשמע

⁶⁴ סייק ס”ו.

⁶⁵ ס”י תס”ז סייק י”ז.

⁶⁶ אלא שקשה מתחילת דבריו שכתב: מכ”ש שנאמר הכי באסור משהו דמדרבנן כגון חמץ

בפסח... וכן ביין נסך...” וצ”ע.

⁶⁷ ס”י תמ”ז סייק ב’.

⁶⁸ דלעיל.

"מכרמי שומרון"

מלשונם דמילתא דפשיטא הוא. ולדידי קשיא דבשלמא אליבא דהט"ז שפיר, אבל אם נלך עפ"י סברת הר"ן וריטב"א וכפי שבאר הא"ר, קשה, דהא מאי שנא אסור בלוע מלח בלח, זה טעם אחר של היתר מעורב בו וזה טעם אחר של היתר מעורב בו? וכן עפ"י הבנת הש"ך בר"ן קשה, מאי שנא בלוע מלח בלח, זה מעורב והוי מין בשאינו מינו וזה מעורב ומדוע לא הוי מין בשאינו מינו? ובאמת הא"ר כתב שעפ"י הר"ן אף בלח בלח מותר⁶⁹. אבל הוא כתב לאסור משום שעפ"י הבנתו בתוס', רא"ש וסה"ת כך יוצא וכיון שכל הני פוסקים סוברים כן יש להחמיר, אלא שעפ"י מה שבארנו לעיל בכוונת התוס' ורא"ש אין ראיה שס"ל להחמיר בלח בלח מ"מ אפשר שגם עפ"י הר"ן יש להחמיר בלח בלח, משום דעד כאן לא הקל ר' יהודה אלא בטעמו, כל שמעורב בו היתר קודם שנתערב, אין כאן חשיבות אסור, אבל בממשו לא קאמר הכי ולא בטל בין בתערובת ראשונה בין בתערובת שניה ואחר כל זה צ"ע דמנין לנו לחלק? וכן גם אין ראיה מח"י הרשב"א שהביא הא"ר, דהרשב"א לא כתב בדעת ר"ת שאין לְאסור משהו כח להתפשט וממילא אפשר להסביר בר"ת כמו שכתב הר"ן, מ"מ אין ראיה לא"ר, וממילא מה שדחה הא"ר ראית הש"ך מהרמ"א בטענה דהרמ"א מיירי בלח בלח, קשה לומר כן ואולי צ"ל דהרמ"א מיירי כשאין רוב בתערובת שניה, או שהחמיר בחמץ בפסח כיון דבחמץ בפסח מצאנו חומרות שאינן בהל' אסור והיתר ה"ה כאן. וכן מצאתי כתוב בסי' בגדי ישע⁷⁰ וז"ל: "...צריכין אנו לומר שהחמיר גבי פסח כמו שהחמירו בשאר דברים..." ובדעת הש"ך צ"ל דכל שנתערב ממשו של אסור חשיב אסור בעין ולא מעורב וכשמתערב פעם שנית חשיב כאילו נפל שם האסור פעם ראשונה ואוסר במשהו.

אחר כל זה נראה שאם אנו דנים לגבי חמץ בפסח אפשר שיש סברא להחמיר כמו שהחמירו בדינים נוספים בין בבלוע בין בלח בלח אבל בשאר אסורים, משמע בראשונים דלא אמרינן תרי משהו בין בלח בלח בין בבלוע בחתיכה⁷¹, ודעת האחרונים מחייבת חילוקים שאין להם הכרח בהבנת הראשונים ומנין לחלק? וצ"ע.

⁶⁹ וכסיוע לדבריו נביא מה שכתב בח"י הריטב"א: "...דס"ל לרב שאין שום דבר אוסר במשהו..." ואפשר שכוונתו בין בלוע בין לח בלח.

⁷⁰ או"ח ח"ב ס"יק י"ג.

⁷¹ וכן פסק בלבוש סי' צ"ב וכן באו"ח סי' תס"ז שאם נתערבו התערובות הנ"ל מותר וכן דעת החגורת שמואל בסי' צ"ב.

לסיכום:

לגבי חני"נ באסור משהו, מסקנת האחרונים דלא אמרינן וא"צ ס' כנגד החתיכה. לעומת זאת לגבי תרי משהו, בזה יש לעיין, דאם אנו דנים על בלוע בכלי, נראה לדל"ה אמרינן תרי משהו, לגבי בלוע בחתיכה בשאר אסורים לד"ה לא אמרינן תרי משהו, וכן לגבי לח בלח משמע שלא אמרינן תרי משהו.

לגבי חמץ בפסח, אם נבלע אסור משהו בכלי בזה נראה דאמרינן תרי משהו, אם נבלע בחתיכה אע"פ שעיקר הדין לא אמרינן תרי משהו וכן מבואר בראשונים, הרמ"א ומ"א מחמירם בזה וכמו שמצאנו לגבי דינים נוספים שהחמירו בחמץ בפסח אבל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט מכריע המשנייב להקל. דבזה סמכינן אעיקר הדין.

ולגבי לח בלח, אף שמהאחרונים משמע שמעיקר הדין אמרינן תרי משהו ובזה לא הקלו במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט מ"מ עפ"י מה שבארנו והוכחנו מלשון הראשונים נראה דמעיקר הדין לא אמרינן תרי משהו וכן פסק הלבוש וצ"ע.